

شکست اردوی آهنین

گزارشی از حملهٔ سمکو به مهاباد و
انهدام هنگ چهاردهم ژاندارمری
(مهر ۱۳۰۰ شمسی)

سیروان خسروزاده

سرشناسه	: خسروزاده، سیروان، ۱۳۶۱-
عنوان و نام پدیدآور	: شکست اردوی آهنین: گزارشی از حملهٔ سمکو به مهاباد و انهدام هنگ چهاردهم ژاندارمری مهر ۱۳۰۰ شمسی / سیروان خسروزاده
مشخصات نشر	: تهران: شیرازه کتاب ما، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۷ص: مصور، نمونه: ۵/۱۴# ۵/۲۱
فروست	: مجموعه تاریخ معاصر ایران: ۷۶.
شابک	: ۶-۷۵-۸۵۱۴-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: واژه نامه.
عنوان دیگر	: گزارشی از حمله سمکو به مهاباد و انهدام هنگ چهاردهم ژاندارمری مهر ۱۳۰۰ شمسی.
موضوع	: کردان-ایران-تاریخ-قرن ۱۳ ق.ن Kurds-Iran-History-19th Century
موضوع	: سمیتقو، اسماعیل آغا، ۱۳۰۹.
موضوع	: ایران-تاریخ-قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ق-جنبش هاو قیام ها
موضوع	: Iran-History-Qajars, 1779-1925-Protest movements
موضوع	: مهاباد (آذربایجان غربی)-تاریخ Mahabad (west Azarbaijan, Iran)-History
رده بندی کنگ	: ۱۲ خ ۴/ک DsRV۲
رده بندی دیو	: ۹۵۵/۹۸۴
شماره کتیشناسی	: ۵۰۰۹۱۰

شکست اردوی آهنین

گزارشی از حملهٔ سمکو به مهاباد و انهدام هنگ چهاردهم ژاندارمری

(مهر ۱۳۰۰ شمسی)

نویسنده: سیروان خسروزاده

انتشارات شیرازه کتاب ما

طراح جلد: پردیس خرمی

تیراژ: ۵۵۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۷

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تهران، صندوق پستی: ۱۱۱-۱۳۱۴۵

تلفن: ۸۸۹۵۲۲۹۷ فکس: ۸۸۹۵۱۶۹۱

همراه: ۹۳۶-۹۵۰۰۱۸۲

سایت: www.shirazehketab.net

فهرست مطالب

۷	یادداشت دبیر مجمع عم
۹	مقدمه
۱۳	مهاباد
۹۵	پیوست‌ها
۱۶۵	فهرست اعلام
۱۷۵	منابع و مآخذ

مقدمه

یکی از مهم‌ترین روافع تاریخ شمال غرب ایران در سال‌های بعد از جنگ جهانی اول، حمله سمکو به مهاباد در مهر ۱۳۰۰ شمسی، سقوط پادگان این شهر و شکست رژیم ۱۴ اندازی تبریز موسوم به «اردوی آهنین» است. جنگ مهاباد نه اولین شکست قوای مرکزی از سمکو بود و نه آخرین آنها، بلکه حلقه‌ای از یک سلسله درگیری‌ها بود که سرانجام در تابستان ۱۳۰۱ با شکست سمکو برای مدتی دچار گسست شد اما آنها با کشته شدن او در سال ۱۳۰۹ بود که پایانی قطعی به خود گرفت. برعکس اهمیت، واقعه سقوط مهاباد و کشتار صدها ژاندارم دولتی تاکنون هیچ پژوهشی در این خصوص صورت نگرفته است.

خوشبختانه برای ترسیم تصویری نزدیک به حقیقت از جنگ مهاباد منابع ارزشمندی وجود دارند، که اصلی‌ترین آنها خاطرات ماژور ملک‌زاده است. حسن ملک‌زاده که فرماندهی پادگان مهاباد را برعهده داشت بعد از شکست از قوای سمکو به حاشیه رانده شد و چنان به انزوا کشیده شد که در تأمین مخارج اولیه معیشت خانواده‌اش با مشکل مواجه شد. او مقصر اصلی واقعه

معرفی شد و سایه سنگین حاصل از این اتهام، کلیه جوانب حیات اجتماعی او را تحت الشعاع قرار داد. قصور او آنگونه نبود که ادعا شده و عدم قصورش هم چنان نبود که خود در کتابش مدعیست. او که دل پُری از سرنوشت ملالت‌بار خود داشت در سال ۱۳۲۸ خاطرات خود را با عنوان «سرنوشت حیرت‌انگیز» منتشر کرد. این خاطرات درد دلی بود که حول هدف مهربانی تبریئه خود از آن شکست مهیب سیر می‌کرد. بنابراین بایستی با احتیاط نوشته‌هایش را ملاحظه نمود. خوشبختانه با بودن گزارش‌هایی دیگر، ارزیابی از این روایت ناممکن نیست.

مهم‌ترین منبع برای کتابی است تحت عنوان «سرباز ایرانی و مفهوم آب و خاک» به قلم تیمار احمدالله میرزا جهانبانی، فرمانده نبرد شکرپازی در سال ۱۳۰۱ که به شکست و سرگردانی این کتاب جهانبانی از چند لحاظ است. نخست به واسطه رشته‌ای بود وی که جزئیات زیادی از چگونگی سقوط پادگان در اختیار می‌گذارد. این منظر روایت او از جنگ مهاباد بسیار دقیق‌تر از روایت ملک‌زاده است و آنچه را چنان با جزئیات منحصر به خود روایت کرده که گویی خود در آن عملیات شرکت داشته است. اهمیت بعدی کتاب وی به خاطر گزارش‌های دست‌اول است که از برخی بازماندگان واقعه آورده است. این بازماندگان محمد علی‌محمدی و اسکندر آذرتاش می‌باشند که هر دو تحت فرمان ملک‌زاده در جنگ مهاباد شرکت داشته و معجزه‌آسا از مرگ نجات یافته بودند.

منبع دیگر، اسناد ارزشمند وزارت خارجه و به‌ویژه گزارش‌هایی از دو تن از مقامات دولتی آذربایجان یعنی خانلرخان و مبین‌السلطنه (به ترتیب از کارگزاری‌های ارومیه و مهاباد) و همچنین گزارشی از تاجری همدانی به‌نام آقاجیب می‌باشد. فرد اخیر در زمان حمله سمکو در مهاباد بود و توانست شبانه به کمک برخی از بزرگان شهر به صائین‌قلعه بگریزد و جان خود را

نجات دهد. گزارش‌های اینان از واقعه اگرچه مختصرند اما مکمل گزارش ملک‌زاده محسوب می‌شوند.

در این میان با جناب آقای عبدالله علی‌یار نوۀ مرحوم امیر اسعد و نتیجۀ حاجی ایلخانی دهبکری، از بازیگران مهم تحولات آن ایام، نیز مصاحبه‌ای صورت گرفت که با توجه به فقدان روایتی بومی از واقعه مهاباد، پاره‌ای از زوایای تاریک این موضوع روشن شد. آنچنانکه مشاهده خواهد شد امیر اسعد و پدر وی، حاجی ایلخانی نقش مهمی در تحولات مهاباد در مهر ۱۳۰۰ را نمودند.

بنابراین ادبی ترین بخش از منابع مورد استفاده در ترسیم واقعه مهاباد را بایستی در نوشته‌های ملک‌زاده، جهانبانی، محمد مظهری، سرهنگ آذرتاش، آقاجیب تاجر همدنی، مقامات کارگزاری ارومیه و مهاباد (خانلرخان و مبین السلطنه)، تواریخ محلی از جمله ویژه آثار رحمت‌الله معتمدالوزاره و رحمت‌الله توفیق، و بالاخره وایات عبدالله علی‌یار جستجو نمود. در کتاب حاضر تلاش شده با بهره‌گیری از این منابع ارزشمند جوانب مختلف واقعه مورد توجه قرار گیرد و علاقمندان با مطالعه نه‌ستار حاضر تصویری کم‌وبیش دقیق از این واقعه تاریخی به‌دست آورند. با آرد در اینجا از اساتید و دوستان گرانقدرم آقایان کاوه بیات، محمدحسین خسروماه و رضا آذری شهرضایی مراتب تقدیر و تشکر خویش را اعلام دارم. از آوای عبدالله علی‌یار به‌واسطه زمانی که در اختیار نگارنده قرار داد، و همچنین دوست پژوهشگرم جناب آقای سیامند خلیلی که ترتیب مصاحبه نگارند ایشان را داد صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم. بررسی حاضر را به مردم مهاباد تقدیم می‌دارم.

سیروان خسروزاده (ف. کیاکسار)